

Obsah

<i>Predslov</i>	7
Západ, Rusko a my	
Historické korene slovenskej rusofílie a jej dôsledky	11
Rusko sa vidí vždy v prvej lige, aj keď tam nepatrí	27
Putinova vojna	42
Mier s Ruskom za každú cenu je omyl radikálnych pacifistov	56
Rast rizika globálneho konfliktu a jeho reflexia	68
Dilema medzi vojnou a mierom	78
Alternatívy k NATO sú len zdanlivé	88
Obranná politika ako nevyhnutnosť	95
Nie neutralite Slovenska	103
Obranná aliancia a jej podstata	106
O potrebe nového slovenského nacionalizmu	109
Naše zásobovanie ropou a plynom	118
Centrá moci	
Potreba spolupráce medzi EÚ a USA a jej súčasné prekážky	123
Možný americko-čínsky bipolarizmus	140
Krízový stav a jeho riešenia	155
Úsvit novej bipolarity	158
O tyranii: v čom dnes platí pre celú západnú civilizáciu šesť rokov stará kniha určená Američanom	166
Americká unipolarita je oslabená, ale zatiaľ pretrváva	170

Presun svetového centra na východ	176
Nový druhý svet hľadá cestu vpred	181
Kapitalizmus v 21. storočí	
Historické skúsenosti s ekonomickými vojnami	187
Dva modely kapitalizmu?	192
Úskalia striebornej politiky	195
Úpadok strednej triedy, globalizácia, oligarchizácia a infantilizácia	197
<i>Zdroje textov</i>	202
<i>O autorovi</i>	204
<i>Recenzie</i>	205

Historické korene slovenskej rusofílie a jej dôsledky

Vzhľadom na súčasnú ruskú agresiu proti Ukrajine, ktorá takmer okamžite prerástla do širšej konfrontácie medzi Západom a Ruskou federáciou, otázka slovenského vzťahu k Rusku opäť raz vystúpila do popredia. A to aj v podobe údivu nad „úspešnosťou ruskej hybridnej propagandy“ na Slovensku a následne aj vysokou podporou pre Rusko, nech robí čokoľvek. Lenže táto otázka je nesprávne postavená.

Vzťah slovenskej spoločnosti k Rusku je predmetom môjho dlhodobého, možno priznať, že celoživotného záujmu. V detstve som strávil niekoľko rokov v Rusku a vzťah s ruskou kultúrou, jazykom či politikou som nikdy neprerušil. Splňam všetky kritériá silného kultúrneho rusofila. Zároveň som bol sformovaný aj v strednej Európe, získal vzdelanie aj v krajine vyspelej západnej demokracie a pôsobil v zahraničí (na „Západe“). Ak v prípade Slovenska hovoríme o fragmentácii práve na základe vzťahu k Rusku a na viacero skupín, osobnú skúsenosť – na základe zhody náhod – mám asi s každou z nich.

Azda si preto trúfam odpovedať na otázku, prečo vyslovene proruský postoj a dokonca obdiv k Rusku, ktoré pre potreby tejto eseje môžeme zjednodušene označiť ako „rusofília“, sú na Slovensku také silné.

Najjednoduchšia odpoveď je taká, že sú súčasťou našej politickej a kultúrnej tradície asi dve storočia. Prejavujú sa v podobe vysokej miery sympatií k Rusku, ruskej kultúre a následne aj ako podpora ruskej politiky. Nevznikli ako výsledok pôsobenia súčasnej hybridnej propagandy, ale majú svoje historické príčiny a korene. Poslednú generáciu k tomu pribudla aj požiadavka nezanedbateľnej časti spoločnosti po nejakom jednoduchom vyjadrení protestu proti reálne

existujúcim politickým a spoločenským problémom. Ako volanie po určitej alternatíve voči tomu, čo aktuálne máme a čo sa spája s demokraciou, trhovou ekonomikou, príslušnosťou k Západu, EÚ, NATO a pod. Takže ruská propaganda pracuje na dostatočne pripravenom „teréne“ a len využíva vhodné spoločenské a politické podmienky. Pri hľadaní príčin takéhoto mentálneho nastavenia slovenskej spoločnosti však budeme musieť ísť hlbšie do minulosti.

Rusofília – pokiaľ by sa obmedzovala napr. na obdiv k ruskej kultúre – nemôže byť apriórne odsudzovaná. Avšak praktické dôsledky politickej, ekonomickej a bezpečnostnej orientácie na Rusko sú pre Slovensko v súčasnej dobe nebezpečné, pretože prinášajú viacero jasných negatív:

1. Predovšetkým nás tlačí do zväzku smerom k spoločnosti, ktorá je menej vyspelá, s archaickými prvkami ako korupcia, autoritárstvo, vysoká miera vnútorného násillia, potláčanie slobody jednotlivca a pod. V ekonomickej oblasti je Rusko charakterizované dlhodobou tradíciou drancovania prírodných a ľudských zdrojov, ktoré kompenzuje nízkou efektivitou iných sektorov ekonomiky. Pre Slovensko s veľkou hustotou obyvateľstva a nedostatočnou surovinovou základňou by to bol návod na rýchly ekonomický prepád. My musíme ísť „holandskou“ či „švajčiarskou“ cestou – teda cestou maximálneho rozvoja ľudského kapitálu. Pritom, aby bolo jasné, nemožno byť v nejakom zväzku s niektorou veľmocou, aby nedochádzalo k preberaniu jej kultúrneho a spoločenského modelu. Zbližovanie s Ruskom by preto pre nás znamenalo prinajmenšom stagnáciu.
2. Aj preto, že nás vytŕha z prirodzeného a stimulujúceho prostredia západných krajín, západnej civilizácie. Tam prirodzene patríme: sme národ, ktorý vyrástol na kultúre západného kresťanstva (katolíci, protestanti), vždy sme boli súčasťou štátov so západnou orientáciou, naše spoločenské a morálne ideály sú stredostavovské, ba až meštiacke, reálny ekonomický a spoločenský pokrok k nám prechádzal z krajín pri pobreží Atlantiku. Jediné, čo nás azda spája s Ruskom, je jazyková príbuznosť – vo všetkom ostatnom patríme do západoeurópskeho kultúrneho okruhu. A toto západné spoločenstvo nám poskytuje dostatok podnetov na ďalší ekonomický, sociálny a politický rozvoj.

3. V slovenskej vnútornej politike a spoločnosti rozdelenie na prívržencov „východnej“ a „západnej“ orientácie síce nie je také kategorické, ako sa niekedy tvrdí, no v každom prípade vytvára vnútorný rozpor, ktorý ako nekonečný spor odpútava pozornosť od oblastí, v ktorých urýchlene musíme nájsť nejaké východisko, nejaký návod ďalšieho rozvoja aj s príslušnými investíciami: školstvo, veda, zdravotníctvo, budovanie dopravnej a komunikačnej infraštruktúry, modernizácia a rozšírenie ozbrojených síl a pozdvižnutie technologickej úrovne priemyslu.
4. Silné zastúpenie v slovenskej spoločnosti segmentu, ktorý podporuje „väzby na Rusko“ alebo „ohľady na Rusko“ vzhľadom na naše členstvo v EÚ a NATO, generuje aj určitú formu vonkajšieho rozporu – ktorý môže byť veľmi zhubným (formálno-právne sme členmi EÚ a NATO, ale podstatná časť slovenskej spoločnosti uprednostňuje väzbu k Rusku, ktorú považuje za prirodzenejšiu na základe akejsi polomýtckej pokrvnej a jazykovej príbuznosti).
5. Otvára priestor pre všetky formy ruského hybridného pôsobenia.
6. Robí z nás z pohľadu partnerov z EÚ a NATO „nespoľahlivého spojenca“ (priamo sa môže vynoriť otázka, ako by sa zachovali jednotliví slovenskí vojaci, keby Slovensko ako členský štát NATO plniac si svoje záväzky napr. vyslalo časť svojich ozbrojených síl práve proti Rusku).
7. V očiach ruských stratégov sa stávame zaujímavým objektom vlastných aktívnych zásahov. Nie je to totiž tak, ako si mnohí myslia, že ak budeme ukazovať, že zo štátov Západu sme Rusku najviac priaznivo naklonení, tak Rusko nás bude „šetriť“, ale skôr tak, že títo stratégovia sediaci v Moskve to budú interpretovať spôsobom, že „...na západ od nás je múr nepriateľských štátov NATO, no tu, hľa, je jedna slabá vnútorne nalomená tehlička. Udríme tam!“ Teda sami sa tak podkladáme pred Rusko ako primárny cieľ a ako prvé bojisko prípadného konfliktu medzi NATO a Ruskom. Súčasná rusko-ukrajinská vojna azda ukazuje, že tieto varovania sa nepohybujú v nejakom priestore hypotetických možností a za každé okázalé demonštrovania priateľstva voči Rusku v konečnom dôsledku môžeme platiť vlastnou krvou.

8. Rusko a blok vedený Ruskom bude vojensky a ekonomicky slabší než Západ. Pridávať sa k slabšej strane je vyslovene nerozumné.

Nie je pritom ani jasné, ako si zástancovia „proruskej orientácie“ predstavujú medzinárodné zakotvenie takéhoto „proruského Slovenska“. Máme byť izolovaný ostrov (prípadné spojenie s Maďarskom a Srbskom na tom nič principiálne nemení), akási ruská lietadlová loď obklopená štátmi NATO a EÚ? Je to predsa absolútne neživotaschopná konštrukcia.

Bohužiaľ, prvá väčšia kríza v medzinárodnej politike, do ktorej je zahrnuté Rusko, ukázala, že doterajší konsenzus v slovenskej zahraničnej politike medzi hlavnými politickými silami o podpore európskej integrácie (EÚ) a transatlantických bezpečnostných väzieb (NATO) a medzinárodného poriadku založeného na medzinárodnom práve a Charte OSN bol vlastne len povrchný a podmienený. A vyplávajú sa na povrch staršie, povedali by sme, že až „atavistické“ (akoby evolučne staršie) postoje slovenskej spoločnosti, ku ktorým patrí nejaká forma „príchylnosti k Rusku“, vychádzajúce z pomerov v 19. storočí. Z vonkajšieho pohľadu sa môže javiť šokujúcim, že Slováci takmer dvadsať rokov po vstupe do EÚ a NATO riešia otázku, či patria viacej na Východ, na Západ alebo niekam doprostred, no je to realita slovenskej spoločnosti, ktorú si treba poctivo priznať.

Rozdelenie slovenskej spoločnosti

Vzťah k Rusku maskovaný aj ako nejaká všeslovanská orientácia je tak jednou z hlavných deliacich čiar v slovenskej spoločnosti. Preto o postoji Slovákov k Rusku potrebujeme serióznú a racionálnu diskusiu.

Základný omyl, ktorý vedie k zbytočnému vyostrovaniu tejto debaty a k používaniu neadekvátnych argumentov, je domnienka, že rusofili a zástancovia budovania väzieb na Rusko či predstavitelia rôznych foriem „pochopenia ruských postojov“ akosi automaticky požadujú nejakú formu politického primknutia sa Slovenska k Rusku. Tak to nie je. V skutočnosti prieskumy verejnej mienky dlhodobo naznačujú, že v praktickej otázke zahranično-politickej orientácie podľa rôznych prieskumov asi 40 – 50 percent slovenskej spoločnosti preferuje

orientáciu na západné demokratické krajiny a spoločenstvá, asi len 10 – 20 percent na Rusko, ale až 40 – 50 percent presadzuje koncept neutrality, „vyváženosti vzťahov medzi Východom a Západom“, nezúčastnenosti v medzinárodnej politike a dokonca určitého izolacionizmu a pod.¹ Toto vlastne predkladajú ako kompromis medzi vlastnou emotívnou a intelektuálnou orientáciou na Rusko, reálnym poznaním stavu ruskej spoločnosti a dôsledkov orientácie Slovenska na Rusko, prípadne aj ako kompromis so slovenskými podporovateľmi jasnej príslušnosti k Západu.

Mnohí idú ešte ďalej a súhlasia aj s členstvom v NATO a EÚ ako ekonomickou a „geopolitickou“ nevyhnutnosťou, i keď bez veľkého entuziazmu. Hoci túto integráciu do západných štruktúr akceptujú na základe predpokladu, že Slovensko bude vystupovať ako štát upozorňujúci na potrebu rešpektovať ruské záujmy a blokovať protiruské aktivity. Tento postoj môžeme označiť za podmienenú podporu západnej orientácie a vlastne umožnil tri desaťročia udržiavať spomenutý konsenzus v našej zahraničnej politike.

Jeho podmienkou tak boli relatívne dobré vzťahy medzi západnými krajinami a Ruskom. Keď sa tieto vzťahy vyostrili, konflikt sa premietol aj do vnútra slovenskej spoločnosti a rozpadol sa aj náš vnútorný konsenzus. Z nášho pohľadu vonkajší konflikt sa automaticky preniesol do vnútrošlovenského. Ukazuje sa, že u podstatnej časti

¹ Pozri napr.:

Prieskum: Stúpa počet ľudí, ktorí sú za orientáciu Slovenska na Západ, Denník N, 21. 4. 2022

dennikn.sk/minuta/2817392

Prieskum: Väčšina Slovákov si želá víťazstvo Ukrajiny. Podpora Ruska klesá, Pravda, 5. 10. 2022

spravy.pravda.sk/domace/clanok/642602-prieskum-vacsina-slovakov-si-zela-vitazstvo-ukrajiny-podpora-ruska-klesa/

Víťazstvo Ruska vo vojne na Ukrajine chcú najmä voliči Republiky, odpoveď „je mi to jedno“ bola najmä medzi mladšími, SITA-webnoviny, 6. 10. 2022

www.webnoviny.sk/vitazstvo-ruska-vo-vojne-na-ukrajine-chcu-najma-volic-i-republiky-odpoved-je-mi-to-jedno-bola-najma-medzi-mladsi-mi/

GLOBSEC Trends 2022: Väčšina ľudí na Slovensku stále verí konšpiráciám a cíti sa ohrozené, 31. 5. 2022

www.globsec.org/what-we-do/press-releases/globsec-trends-2022-vacsina-ludi-na-slovensku-stale-veri-konspiraciam

slovenskej verejnosti aj politiky sa v zlomových situáciách prejavujú historicky staršie mechanizmy politickej odpovede, ku ktorým patrí nejaká forma „príchylnosti k Rusku“.

Z nášho pohľadu je dôležité si uvedomiť, že nie sme schopní ovplyvniť existenciu globálneho protirečenia a prípadného vojenského konfliktu – je to nad silu slovenskej zahraničnej politiky. Vonkajší medzinárodný konflikt tak do veľkej miery musíme akceptovať ako objektívne daný faktor. Sme schopní ovplyvniť len spôsob myslenia slovenskej spoločnosti a následne podobu, ako reaguje na uvedený globálny vonkajší konflikt.

No obvinenia na stranu slovenských rusofilov, že ako celok chcú v nejakej forme pripútať Slovensko k Ruskej federácii, nie sú úplne primerané a vytvárajú len stenu nedorozumenia. Veľká väčšina slovenských rusofilov toto nechce a voči takýmto obvineniam sa ohradzuje. To, že tam nakoniec môžu Slovensko v reťazi neželaných, no logických udalostí zaviesť, je pravda, iná otázka... V každom prípade v slovenskej spoločnosti generujú dopyt po politike, ktorá aj v prípade pokračujúceho členstva v EÚ a NATO sľubuje rozvíjať „dobré vzťahy s Ruskom“ ako stálu axiómu našej zahraničnej politiky (a to bez ohľadu na vlastné ruské správanie).

Preto hlavná argumentácia predstaviteľov modernizačnej vízie Slovenska ako plnohodnotného západného tábora integrovaného v EÚ a NATO by nemala byť nasmerovaná proti „proruskej orientácii“, ale skôr by sa mala vyjadrovať k programovej koncepcii neutrality, izolacionizmu a „vyváženosti medzi Západom a Východom“.

Oba tieto tábory sa sformovali do vlastnej politickej a intelektuálnej sebestačnosti: majú svoje médiá, politické strany, skupiny intelektuálov, čiastočne dokonca vlastné školy a politickú terminológiu. Označovať ich za „ľavicu“ a „pravicu“ je mylné a zavádzajúce. V oboch táboroch je zastúpená vlastná ľavica a pravica, ak by sme ako kritérium použili napr. postoj k sociálnym otázkam. Hranica medzi nimi ani nie je taká ostrá a neprekonateľná, ako sa niekedy tvrdí.

Príslušnosť k „prozápádnemu“ a „izolacionisticko-neutralizačnému“ táboru slovenskej spoločnosti sa však pozoruhodne prekrýva s postojom k politickým hodnotám, vízii Slovenska v budúcnosti a najmä k miere a rýchlosti zmien po roku 1989:

Prvý tábor (prozápádný) možno charakterizovať požiadavkou na rýchlu modernizáciu a westernizáciu Slovenska, podporou libe-

rálnej otvorenej spoločnosti a integrácie do EÚ a NATO a s dobrou znalosťou angličtiny.

Druhý (izolacionistický) hlása nie spiatočníctvo alebo úplný „návrat pred rok 1989“, ale môžeme ho charakterizovať skôr ako volanie po opatrnej a len čiastočnej modernizácii, ochrane pod škodlivými zahraničnými vplyvmi (pod nimi chápú napr. nadmerný sekularizmus, multikulturalizmus, spoločensky priaznivejšie prijímanie predstaviteľov sexuálnych menšín a pod.) a ukotvením v tradičných modeloch slovenskej politiky a spoločnosti. Zdôrazňuje vlastenectvo a preferuje stabilitu, a to aj za cenu pomalšieho ekonomického rastu („radšej budeme skromní, ale nezavádzajte nám tu tie škodlivé novoty“). Vo všeobecnosti preceňujú schopnosť Slovenska ako malej krajiny si samostatnými krokmi určovať vlastný osud. Častý je v ňom sentiment za socializmom, najmä obdobím rokov 1970 – 1989, a primárnym cudzím jazykom je pre jeho príslušníkov ruština. Respektíve znalosť cudzích jazykov (dokonca aj tej ruštiny) je relatívne nízka. V podstate zastávajú názor, že zásadné zmeny, ktoré sa odohrali v slovenskej spoločnosti v r. 1960 – 1989: urbanizácia, industrializácia, federalizácia, vznik početnej národnej inteligencie – teda modernizačný aspekt socialistického režimu, z ktorého dokázalo Slovensko vyťažiť – boli dostatočné na jedno polstoročie a zmeny po r. 1989 mali byť skôr menšie, opatrné a rešpektujúce napr. „personálnu kontinuitu“, výsledkom mal byť polovičný ekonomický hybrid medzi kapitalizmom a slovenskou formou socializmu a len umiernená liberalizácia spoločnosti a len čiastočný odklon od ZSSR a Ruska (medzinárodný a globálny vývoj a faktickú nemožnosť takého modelu len v jednej krajine príliš neberú do úvahy). Rôzny stupeň identifikácie s Ruskom je pre predstaviteľov tohto tábora nezriedka súčasťou ich osobnej alebo skupinovej identity a predstavuje pre nich hodnotu.

Prípadný tretí tábor (proruský) hlásajúci priame spolčenie sa s Ruskom je v skutočnosti marginálny. Jeho príslušníkov možno charakterizovať ako jednotlivcov s krajne negativistickým postojom ku zmenám po roku 1989, odmietaním „Západu“, demokracie a s obdivom k autoritárskej forme vlády a silným vodcom. Do popredia sa môžu dostať len v prípade skutočného zlyhania demokratických politických inštitúcií, priamej ruskej okupácie alebo keby jeho predstavitelia boli niekým vojensky zorganizovaní a vyzbrojení.

Uvedené rozdelenie spoločnosti je traumatizujúce a z dlhodobého pohľadu nebezpečné. Nedá sa normálne žiť v spoločnosti a dlhodobo a systematicky ju rozvíjať, keď o každých voľbách hovoríme, že sú osudové a môžu priniesť zvrät v civilizačnej a „geopolitickej“ orientácii krajiny.

Problém s neutralitou a „vyváženosťou medzi Východom a Západom“

Tu sa môžeme pýtať, čo je vlastne problematické na predstave o tom, že budeme napríklad neutrálni? Ako pozitívny príklad sa uvádza Rakúsko a Švajčiarsko.

Odpovedať možno na to veľmi jednoducho: Neutralita a izolacionizmus nás do veľkej miery zbavujú komplexných výhod príslušnosti k Západu, ako sú modernizácia, ekonomická prosperita, voľný obchod, fondy, bezpečnosť, kultúrne prostredie. Na druhej strane by sa slobodnejšie mohli prejavovať „tradičné“ fenomény slovenského verejného života: hodnotový konzervativizmus, provincionalizmus, rôzne formy „bezpečnej“ izolácie, odchod najschopnejších do emigrácie, klientelisticko-papalášsky štýl politiky, ekonomiky, akademického života. Preťatie bezpečnostných väzieb na NATO a EÚ z nás automaticky robí potenciálne bojisko vnútorných aj vonkajších síl – v sivej medzizóne v situácii konfliktu medzi Západom a Ruskom sme hneď prví na rane. Navyše posun Slovenska do neutrality medzi Západom a Ruskom nemusí byť žiadnym finálnym stavom. Následný vývoj môže dramaticky zvyšovať riziko skĺznutia do „ruskej sféry“ – a to so všetkými spomenutými dôsledkami –, ako už bolo uvedené. Nie je dôležité, ako si pozíciu Slovenska zástancovia svojstojnosti a neutrality predstavujú, čo si prajú, ale ako to nakoniec dopadne.

Rusofília a rôzne protizápadné postoje však majú v slovenskej spoločnosti hlbokú tradíciu a čerpajú z nasledovných zdrojov:

- slovanské, proruské cítenie slovenského národného hnutia 19. – 20. storočia;
- pacifizmus časti slovenskej spoločnosti;
- komunistická ideológia orientovaná na ZSSR;
- 40 rokov praktického života v sovietskom bloku;

- „oneskorená modernizácia“ v čase socializmu;
- relatívne znesiteľná kvalita života v r. 1970 – 1989;
- prepád životnej úrovne a životných istôt v 90. rokoch, drastické „reformné tempo“ ;
- sklamanie z politického a ekonomického vývoja v r. 2004 – 2022.

Slovenský panslavizmus

Otcov všeslovanskej myšlienky a orientácie menších slovanských národov na Rusko môžeme azda vidieť v chorvátskych renesančných a barokových intelektuáloch, ako boli Juraj Križanič, Mavro Orbini a Vinko Pribojevič. V slovenskom a čiastočne českom prostredí ju presadili traja bardi: Ján Kollár, Ľudovít Štúr a Svetozár Hurban Vajanský (ktorí ale boli kultúrne bližšie Nemecku než Rusku, čo je istý paradox). Ich zásluhou sa stala integrálnou súčasťou slovenského politického myslenia. Zrejme to mysleli dobre. Ideológia „veľkého slovanstva“ bola povzbudením, ktoré malo kompenzovať vlastnú malosť, prípadne absenciu významnej štátno-historickej tradície Slovákov ale aj iných menších slovanských národov: Čechov, Chorvátov, Srbov, Bulharov...

Je, mimochodom, zaujímavé, ale veľmi logické, že u národov, ktoré v 19. storočí boli súčasťou ruského impéria, sa sformoval nacionalizmus v zásade protiruský (Poliaci, Ukrajinci, Estónci), zatiaľ čo u tých, čo boli podriadené osmanskej alebo habsburskej ríši, sa presadili očakávania o „záchrane, ktorá príde z Ruska“.

Dedičstvom romantického nacionalizmu v slovenskej politike – najmä v období cca 1830 – 1917 a potom 1939 – 1989 – tak bola zvláštna zmes mysticizmu, rojčenia a imperializmu súčasne: Ideálom bolo vytvorenie veľkej slovanskej ríše (alebo socialistického spoločenstva) na čele s Ruskom. Tomuto zámeru mali Slováci vlastne podriaďiť aj svoj národný osud. Slovensko sa malo osamostatniť od Uhorska, Rakúska, Česko-Slovenska, skazeného „Západu“ – aby potom vplynulo do ruského košiara slovanských národov. Práve toto bolo veľkým paradoxom slovenského národnoemancipačného hnutia.

Vo vedomí časti Slovákov dodnes pretrváva orientácia na Rusko až po praktické stotožnenie sa s ním a s polomýtickým „slovan-

stvom“. Reálni spojenci (krajiny NATO a EÚ, s ktorými máme reálne zmluvné vzťahy a spoluprácu a kam ide 85 percent nášho vývozu) sú tak odsúvaní v prospech imaginárneho večného spojenectva s Ruskom založeného na jazykovej a rasovej príbuznosti a akosi nedefinovateľnom „duchovnom zväzku“. Tento vzťah podporuje aj obraz v dejepisectve, literatúre, umení, výučbe, a to aj po roku 1989. Rusko je zobrazované takmer vždy pozitívne ako veľká, Slovákom priateľsky naklonená krajina. V rámci Slovenska boli jednotlivci orientovaní na Rusko prezentovaní ako pozitívni hrdinovia (národní buditeľia, komunisti, odbojáři), zatiaľ čo predstavitelia, ktorí sa proti Rusku stavali, vlastne ako „zlí“ (maďaróni, fašisti, západniari, liberáli).

Ďalšou dodnes pretrvávajúcou osobitosťou slovenského politického myslenia je pasívny moralizujúci izolacionizmus (v prípade Vajanského to bola „politická pasivita“ a napr. u Hroboňa „útek na salaš“). Teda stiahnutie sa z aktívnej vnútornej aj zahraničnej politiky a súčasne slobodné neobmedzené kritizovanie mravnej nedokonalosti všetkých aktérov – pritom tým to je obyčajne srdečne jedno.

Pacifizmus časti slovenskej spoločnosti

Na Slovensku sa u časti intelektuálov udomácnilo vnímanie Ruska cez L. N. Tolstého a Dušana Makovického, čo je úplný paradox, pri ktorom sa okázalo ignoruje bohatá tradícia ruského militarizmu, autoritárstva a imperializmu. Narážame tak na „problém fiktívneho Ruska“ – vo svojich predstavách radikálni slovenskí rusofili nevnímajú Rusko, akým skutočne je, ale ako by ho chceli vidieť, alebo do ktorého si projektovali svoj politický ideál. Tento slovenský pacifizmus je azda prejavom snahy politicky nevedomelých národov sa do ničoho nemiešať v nádeji, že ak „nebudeme provokovať“, všetko okolo nás prehrmí. Spojený je aj s ignorovaním bezpečnostných otázok a silne moralizujúcim prístupom k zahraničnej politike: „Veď aj tí Američania robia zahraničné intervencie!“, „Radšej budem biediť, ale zachovám si morálny postoj a nebudem sa podieľať na amerických zločinoch!“ Alebo dokonca s ochotou prijať akékoľvek usporiadanie, akúkoľvek nadvládu vrátane ruskej hegemonie s nádejou, že len

nech nebude vojna a zabíjanie. Rok 1968 a následná normalizácia sú prezentované ako pozitívne príklady podriadenia sa útočníkovi a následnej symbiózy s ním, ktorá v pamäti mnohých zostala ako nie až taká tragická doba.

Pritom pokus vyhnúť sa boju a zápasu a ustupovanie zahraničnému útočníkovi je absolútne neruské správanie odporujúce ruskej tradícii, mysleniu a kultúre. Na ruskej strane môže vyvolávať len pohľadavý úsmev. V Rusku platí skôr: „Pust' boj, choť rokovoj!“ („Tak nech je radšej boj, hoci osudový!“)

Komunistická ideológia orientovaná na ZSSR

Nemožno sa vyhnúť ani vplyvu, ktorý mala komunistická ideológia a prosovietska propaganda na myslenie česko-slovenských občanov a ich vnímanie reality. Toto pôsobenie mohlo byť aj podprahové a zasahovať aj ľudí, ktorí dokonca komunistickú ideológiu odmietali.

Pokiaľ pôvodná leninská komunistická ideológia sa ostro vymedzovala voči veľkoruskému šovinizmu (ako túto kolektivistickú ruskú imperiálnu ideológiu označil V. I. Lenin), asi tak medzi rokmi 1935 a 1950 došlo k zvláštnemu splynutiu sovietskeho komunizmu a ruského imperializmu. Toto spojenie v istej modifikovanej forme v ruskom naratívne pretrváva aj v súčasnosti. V čase socializmu bol ZSSR (teda „Rusko“) prezentovaný ako krajina sociálnej spravodlivosti, veľkých úspechov a podobne. U časti populácie to vyvolalo odpor, ale aj po rokoch mnohí priznávajú, že v čase informačnej izolácie sa s touto komunistickou propagandou vlastne aspoň dočasne stotožnili.

Základným predpokladom akejkoľvek kariéry v socialistickom Československu bola lojalita k Moskve (členstvo v KSČ, ZČSSP, deklarovanie priaznivého vzťahu k ZSSR a ruskej kultúre, verejné schválenie sovietskej intervencie v r. 1968, servilný postoj k „sovietskym súdruhom“ a pod.). A to v mnohých zostalo a tento postoj pretrval aj v situácii, keď Rusko žiadnym spôsobom nemožno považovať za krajinu, kde by sa presadzovali nejaké ľavicové a socialistické ideály. Mentálna príchylnosť k ZSSR sa pretransformovala na lojalitu alebo aspoň rešpekt voči Rusku a len myšlienku, že by sme sa niekedy proti Rusku mohli postaviť, intuitívne vnímajú mnohí ako neprípustnú a do-

slova absurdnú. Sovietsku intervenciu v roku 1968 mnohí príslušníci celej jednej generácie interpretovali aj tak, že v stredoeurópskom regióne je dominantnou mocnosťou Rusko a proti tejto axióme nemá zmysel sa búriť. Rok 1989 im vlastne rozbil ich predstavu o svete.

Štyridsať rokov praktického života v sovietskom bloku

Každodennosť života v krajine, ktorá bola súčasťou socialistického tábora alebo tzv. východného bloku, nemohla aj v bežnom občianovi nevytvoriť rôzne formy väzby na Rusko a ruskú kultúru, ktoré nemusel vnímať negatívne. A dokonca sa mohli v nejakej podobe stať súčasťou jeho osobnej aj kolektívnej identity.

Prvou bolo masívne štúdium ruštiny ako primárneho cudzieho jazyka. Samozrejme, ruština je krásny a poetický jazyk, ale štúdium jazyka vždy vytvára väzby k danej krajine, hlavne ak nie je vyvážené aj štúdiom iných jazykov. A práve v rokoch 1948 – 1989 u nás poklesla úroveň znalosti tzv. západných jazykov, čo bolo viditeľné najmä v radoch inteligencie. Politický režim nezakazoval štúdium angličtiny alebo francúzštiny, no ani to nejako zvlášť nepodporoval. Veľká časť spoločnosti to ani nepovažovala za potrebné. Za tým bol ale možno aj postoj časti inteligencie, ktorá v istej fáze rozvoja a emancipácie českého a slovenského národa dokázala vytvoriť vlastné dostatočne kultúrne a intelektuálne bohaté prostredie, ktoré nepotrebovalo byť naviazané napr. na nemecký jazykový priestor.

Propaganda cielene budovala pocit príslušnosti k socialistickému táboru s prirodzeným vodcovstvom ZSSR – tomuto svojráznemu celku, ktorému možno pripísať aj charakter veľkého nadnárodného integračného impéria. Podobný účinok malo aj pretláčanie všestrannej spolupráce so sovietskymi inštitúciami (vnímanými u nás ako primárne „ruskými“ pre faktickú dominanciu ruského etnika, jazyka i politickej tradície v rámci ZSSR) na akademickej, kultúrnej a spoločenskej úrovni. Opomenúť nemôžeme ani bežnú medzilidskú komunikáciu: mládežnícke zájazdy, dovolenky a štúdium v ZSSR a dokonca aj kontakt so sovietskymi okupačnými posádkami. To všetko v období formatívnej mladosti v mnohých našich občanoch prispelo k vybudovan-

vaniu si pozitívneho vzťahu k Rusku. A napríklad pre časť inteligencie s hlbokou znalosťou ruštiny a ruských dejín a reálií sú tieto znalosti podstatnou súčasťou ich kvalifikácie – nemožno sa čudovať tomu, že uprednostňujú takú politiku, ktorá by im umožňovala ju v nejakej podobe využiť.

**„Oneskorená modernizácia“ v čase socializmu
a relatívna znesiteľnosť života v čase normalizácie**

Môžeme to obchádzať, ako chceme, pravdou je, že Slovensko sa v mnohých socioekonomických parametroch vyrovnalo svojim stredo európskym susedom práve v čase socializmu. Práve vtedy prešlo špecifickou formou modernizácie, ktorá znamenala industrializáciu a urbanizáciu, dovŕšenie budovania väčšiny inštitúcií moderného národa a taktiež formovania vlastnej slovenskej národnej inteligencie a širokej vrstvy vzdelaných ľudí (aspoň formálne). Federalizácia štátu v roku 1969 bola vnímaná ako vytvorenie vlastného slovenského politického priestoru – aspoň poloautonómneho. To všetko otvorilo pre dve generácie množstvo príležitostí na vlastný kultúrny rozvoj, zlepšenie životnej úrovne, osobnostný a kariérny rast – teda ak sa človek aspoň navonok prispôbil politickým pomerom. V pamäti – navyše okorenenej spomienkovým optimizmom – sa toto všetko podvedome spája s väzbou na ZSSR, a teda Rusko a ruskú kultúru.

Nemalo by preto prekvapovať, že významná časť národa má vcelku pozitívny vzťah aj k obdobiu normalizácie, ktoré bolo priamym výsledkom sovietskej okupácie v auguste roku 1968. Na rozdiel napr. od situácie v Česku bolo stále ešte spojené aj s istou modernizáciou Slovenska (výstavba Bratislavy, infraštruktúry, priemyslu) a pomalým, ale viditeľným rastom životnej úrovne. Určite nemožno hovoriť o masových represióch alebo prenasledovaní. V zásade sa stačilo formálne prispôbiť a využiť rôzne medzery a možnosti, ktoré systém ponúkal. V spomienkach mnohých zostala normalizácia obdobím určitej životnej „pohodičky“ s vysokou mierou sociálnej rovnosti, s nízkym tlakom na pracovisku a s dostatkom voľného času.

Prepad životnej úrovne a životných istôt v 90. rokoch

Naopak, na prvé roky po Nežnej revolúcii mnohí spomínajú ako na šok, ako na vytriezvenie z porevolučnej eufórie a zo sľubov o rýchlom dobiehaní životnej úrovne západných krajín, a boli spojené s významným poklesom životnej úrovne a istôt u podstatnej časti populácie. U niekoho dočasným, ale povedzme to otvorene, mnohé skupiny, regióny a jednotlivci sa z tohto poklesu už nespamätali. Tento pokles nemusel byť len materiálny – u príslušníkov mnohých povolání (učitelia, lekári, vedeckí pracovníci, spisovatelia) došlo predovšetkým k oslabeniu spoločenskej prestíže ich profesie v prospech nových vrstiev a kategórií povolání (podnikatelia, modelky, politici). Dokonca aj jednotlivci, ktorí sa majú dnes materiálne a spoločensky dobre, sa nezriedka sťažujú, že reálny hospodársky úpadok v deväťdesiatych rokoch im „ukradol mladost“ a nikdy za to nedostali primeranú kompenzáciu. Spoločenské, politické a ekonomické zmeny boli vnímané ako nezdravo rýchle a pre mnohých zbytočne radikálne. Výsledkom je nezriedka zatrpknutosť, pocit podvodu a odmietanie tzv. prozápadnej orientácie, ktorá bola spojená práve s Nežnou revolúciou.

Sklamanie z politického a ekonomického vývoja v rokoch 2004 – 2022

Vstup Slovenska do NATO a Európskej únie v roku 2004 vyvolal spočiatku novú vlnu nádeje a optimizmu, no naše približovanie sa vyspelým krajinám v druhej dekáde členstva stratilo dych. Slovenská verejnosť citlivo registruje pretrvávajúce sociálne a ekonomické zaostávanie za vyspelými západnými krajinami, nižšiu úroveň plnenia funkcií štátu a aj určité – nazvime to – špecifiká slovenského politického života, ktoré v nej nevzbudzujú veľké nadšenie. Fungovanie Slovenska v rámci EÚ a NATO je zas považované za zložité a nepochopiteľné, čo oživuje volanie po sebestačnom izolacionizme respektíve zdanlivo jednoduchom vzťahu spolupráce s niektorou veľmocou, konkrétne Ruskom.

No a frustrovaní jedinci a skupiny vždy hľadajú vhodný protestný a vysvetľujúci naratív, pričom im ľahko možno podsúvať predstavu,

že „za to môže EÚ a NATO“ a zásadná politická zmena a prichýlenie k „tomu tam se dubisku“ bude riešením, ktoré odstráni negatíva vnesené do slovenskej spoločnosti práve Novembrom 1989 („... lebo už nič nemôže byť horšie, ako to, čo máme teraz“ a „terajší režim a systém si podporu nezaslúžia a čím skôr zmiznú, tým lepšie – čo bude potom, uvidíme“).

Záver

Všeslovanská myšlienka spojenia slovanských národov pod vedením Ruska bola doslova inkorporovaná do slovenského nacionalizmu a národného cítenia. Fakticky až doteraz tvorí základ výučby národných dejín na školách.

Ako národ sme sa tak ocitli v absurdnej situácii – sme na jednej strane členským štátom EÚ a NATO, ktoré sú momentálne v určitej forme konfliktu s Ruskom, a zároveň veľká časť našej populácie nielen cíti voči Rusku silný sentiment a citovú väzbu, no je dokonca presvedčená, že voči Rusku je treba uplatňovať osobitné politické ohľady.

Tento vnútorný rozpor v slovenskej spoločnosti v základnej otázke zahraničnopolitickej a civilizačnej orientácie je problémom, ktorý blokuje ďalší rozvoj Slovenska a priamo vytvára ohrozenia pre našu bezpečnosť.

Súčasne pokiaľ chceme vybudovať modernú občiansku spoločnosť a dosiahnuť ekonomický rozvoj, musíme v nej pestovať aj vlastenectvo, kolektívne cítenie a istú formu slovenského nacionalizmu. Ak už pre nič iné, tak preto, že bez dostatočného vlasteneckého cítenia si množstvo mladých vzdelaných Slovákov povie, že pre nich je najjednoduchším individuálnym riešením sa odsťahovať o päťdesiat kilometrov na západ do Viedne a dostávať trojnásobný nominálny plat. Keď nacionalizmus potláčame, vychováme mládež, ktorá nechce zápasit' za zlepšenie pomerov na Slovensku.

Lenže slovenský nacionalizmus – v podobe, ako ho máme definovaný dnes – nás nevyhnutne privádza k otcom zakladateľom: Kollárovi, Štúrovi a Vajanskému. A k ich silnej orientácii na Rusko a slovanstvo. Takže zdanlivo slepá ulička...

Nie je však bez východiska. Len musíme pochopiť, že okrem komunikácie s obyvateľmi, poctivých a dôsledných vysvetľovacích kampaní, snahy získať na svoju stranu aj predstaviteľov rusofilského krídla slovenskej politiky a kultúry a nápravy reálnych nedostatkov verejného života a budovania funkčného moderného prosperujúceho štátu sa musíme pokúsiť sformovať novú slovenskú identitu, novú podobu slovenského nacionalizmu. Takú, v ktorej bude predstava o osobitných a večných vzťahoch s Ruskom len historickou kuriozitou. Rusko v nej bude vystupovať ako každý iný štát, s ktorým možno budovať priateľské vzťahy na základe vzájomnej výhodnosti, ale Slováci mu nie sú povinní žiadnou vernosťou, príchylnosťou ani večnou vďačnosťou. Nemáme dôvod popierať svoje jazykové slovanstvo, súčasne však musíme zdôrazňovať, že sme národom západnej kultúrnej tradície historicky ukotvený v strednej Európe a prípadné užšie väzby s ostatnými slovanskými národmi môžeme rozvíjať v rámci spoločného členstva v EÚ a NATO. (Takže nakoniec dospejeme aj k osobitému „euroslovanstvu“.)

Sme však schopní docieľiť takýto kvalitatívny revolučný zvrat v našej vlastnej národnej identite a vo vnímaní samých seba? To už je téma na samostatnú diskusiu.